

ErfgoedBrief Breda

De Gevangentoren	2-4
De Oude Hof van Ulvenhout	5-7
Bureau Cultureel Erfgoed, een kennismaking	7-8

De nieuwe ErfgoedBrief

André Adank | Wethouder Cultuur Voor u ligt de nieuwe **ErfgoedBrief** Breda waarmee u als bewoner en betrokkene van deze stad in de gelegenheid wordt gesteld om de ontwikkelingen op het onderzoeksterrein van het verleden en de doorwerkingen daarvan in de toekomst mee te beleven. Met de **ErfgoedBrief** Breda krijgt u een nieuw middel in handen dat u informeert over het verleden en inspireert voor de toekomst.

>>>

Al ruim 750 jaar heeft Breda een kloppend hart. Deze eeuwen hebben de stad vormgegeven en haar een identiteit verleend: Breda, kloppend historisch hart van West-Brabant. Dat zien we nog steeds om ons heen; kijk maar naar de vele rijks- en gemeentelijke monumenten, waar de toren van de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk zo fier boven uit rijst. Ook de eeuwen die aan het ontstaan van Breda vooraf gingen zijn bepalend geweest. Breda ligt op de grenszone van zand en klei, van hoog en laag, van dekzandruggen en beemden. Deze ligging is kenmerkend voor de diverse mogelijkheden die de mensen hier in het verre verleden hebben gehad.

Reeds kort na de laatste ijstijd hebben rondtrekkende jagers hier hun sporen achtergelaten en ook de prehistorische boeren die daarna volgden wisten het hun geboden landschap zo om te vormen dat ze het optimaal konden benutten.

De opgravingen in Breda-West hebben dat meer dan bewezen. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat Breda in de Romeinse tijd en Middeleeuwen verre van onbelangrijk was. Niet voor niets werd juist op deze plek in de twaalfde eeuw een burcht aan de Brede Aa gebouwd, waaromheen zich de latere stad zou ontwikkelen. Een stad die uitgroeide tot residentie van de Nassaus in de periode dat zij hier de baas waren en hun stempel op de stad drukten door middel van stedelijke vernieuwing en het aanleggen van vestingwerken. De vesting Breda is pas rond 1870 verdwenen en sindsdien proberen we Breda met zijn allen te moderniseren, met aandacht en een groeiende waardering voor haar historische wortels. Kortom, Breda heeft een boeiend verleden achter zich en een fascinerende toekomst voor zich, waarin het verleden als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen kan gelden.

De Gevangentoren

Hans de Kievith Op de locatie Oude Vest – Molenstraat, in de zuidoostelijke hoek van het middeleeuwse stadscentrum van Breda, werd in het voorjaar van 2003 een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de aanwezige resten van de veertiende-eeuwse Gevangentoren. Het onderzoek leverde bewoningssporen op die dateren uit de dertiende / veertiende tot de negentiende eeuw. De opgraving heeft uitgewezen dat een deel van de Gevangentoren, inclusief de resten van de veertiende-eeuwse stadsmuur, zich uitstrekt onder het voorplein van de bibliotheek en het trottoir van de Oude Vest.

De aanleiding was mogelijke nieuwbouw ter plaatse. Het onderzoek moest duidelijk maken of eventuele aanwezige resten te behouden en in te passen zouden zijn in dit nieuwe gebouw. De opgraving vond plaats in de periode 16 april tot en met 7 mei 2003 en werd uitgevoerd vanuit de toenmalige Afdeling Archeologie van de gemeente Breda door het Bureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie (BAAC). Het onderzoeks-terrein werd begrensd door de bibliotheek aan de noordzijde, de Molenstraat aan de oostzijde en de Oude Vest aan de west- en de zuidzijde. De totale oppervlakte van het onderzoeksterrein bedroeg 225 m², waarvan 156 m² is opgegraven door middel van een proefsleuf.

Een stenen stadsmuur

De Molenstraat leidde in de late dertiende eeuw vanuit de stad naar de Molenberg. Op de hoek

van de huidige Molenstraat en Oude Vest bevond zich een opgeworpen heuvel met een molen die toebehoorde aan de heren van Breda. De restanten hiervan zijn in 1983 bij archeologisch onderzoek teruggevonden. Aan de voet van de berg is een bekleding van heideplaggen aangetroffen. De molen zelf kon bij dit onderzoek niet gelokaliseerd worden, want deze was waarschijnlijk bij het afgraven van de heuvel geheel verdwenen. In de loop van de dertiende eeuw verrees de stadsomwalling, die destijds uitsluitend bestond uit een aarden wal. De Molenberg is vermoedelijk in deze wal opgenomen. Bij de bouw van de stenen stadsmuur, een eeuw later, werd aan het eind van de Molenstraat een grote toren gebouwd, met daarnaast een poort. Deze zogenaamde Nonnenpoort gaf toegang tot het buiten de stad gelegen klooster St. Catharinadal. Deze poort had een secundaire betekenis. De inwoners van Breda maakten immers

gebruik van de Eindpoort (aan de Eindstraat) en van de Gasthuispoort (aan de Veemarktstraat) om de stad te verlaten. Na verloop van tijd, in ieder geval al in de vijftiende eeuw, is het gebouw ingericht als gevangenis. Vandaar de naam Gevangenpoort of Gevangentoren. In 1537, bij de sloop van de middeleeuwse stadsmuur, werd de Gevangentoren gespaard. Hij behield zijn functie als gevangenis. Pas in 1828 is het complex afgebroken.

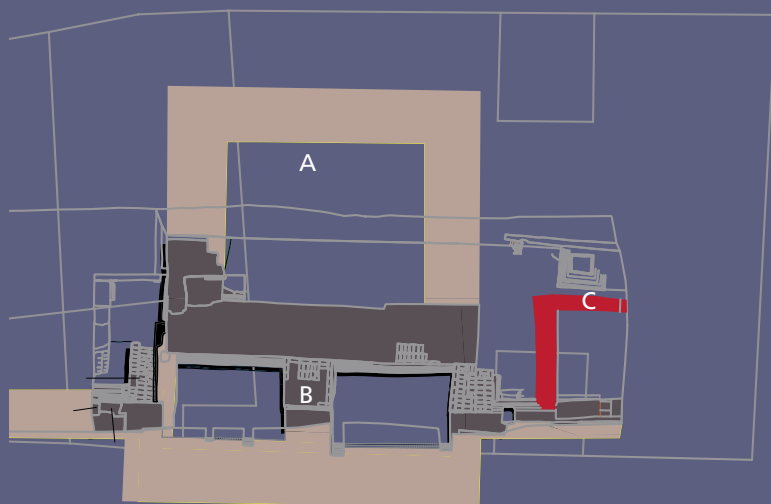
Een grote, vierkante toren

In de achttiende eeuw vervaardigde Adam van Broekhuysen een plattegrond met daarop de middeleeuwse stadsmuur en de poorten. Hij heeft zich hierbij waarschijnlijk gebaseerd op oudere, thans helaas verloren gegane gegevens. De stadsmuur is afgebeeld als een muur met kantelen met aan de binnenzijde een weergang. Op deze afbeelding zien we een grote, vierkante in de stadsmuur gebouwde toren met daarnaast een haast onmogelijk poortje.

Een vergelijkbare vierkante constructie met tentdak is te vinden op de plattegrond van Blaeu uit 1649. Deze kaart levert overigens wel problemen op, want hierop is de poort niet aan het uiteinde, maar naast de straat gesitueerd. Aan de westzijde tekende Blaeu een ingang. De zuidgevel plaatste hij in de stadsgracht.

Van de Gevangentoren bestaan voorts twee belangrijke negentiende-eeuwse afbeeldingen: een opmetingstekening van de zuidzijde van de toren door stadsarchitect Koelewijn de Geus uit 1828 en het kadastrale minuutplan uit dezelfde tijd. Deze tekeningen bieden een nauwkeurige opmeting van het complex, dat toen bestond uit een vierkante toren met een ingesnoerd tentdak, omringd door bijgebouwen. Archeologisch onderzoek maakte het mogelijk om de plattegrond van de toren te koppelen aan deze tekeningen. >>>

- 14e-eeuws muurwerk
- vermoedelijk 16e-eeuwse keldermauer
- reconstructie

Oude Vest

boven **De opmetingstekening uit 1828 van de zuidzijde van de Gevangentoren door stadsarchitect Koelewijn de Geus.**

Collectie Breda's Museum

onder **Reconstructie van het grondvlak van de Gevangentoren aan de hand van de opgravingsresultaten en historische tekeningen.**

Tekening: BAAC

boven **Aanleggen van het tweede vlak met de funderingen van de Gevangentoren.**

rechts **Schoonmaken van de veertiende-eeuwse muurwerk.**

onder **Vijftiende-eeuwse kamerpot of pispot, afkomstig uit de opvulling van een weggebroken kelder in het Gevangentorencomplex.**

Foto's: Alex Schut.

Dekzandrug

Om de situatie aan deze zijde van de stad goed te kunnen begrijpen is het nodig om even stil te staan bij de vorming van het natuurlijke landschap.

De situatie van de oostelijke binnenstad van Breda werd in grote mate bepaald door de aanwezigheid van een dekzandrug die vanaf het hoogste punt bij het middeleeuwse klooster St. Catharinadal afloopt in de richting van het park Valkenberg. Ten zuidwesten van het klooster strekte zich een laag gelegen depressie uit tot aan de Eindstraat. Het was hier waar de stadsmuur werd gebouwd.

Een deel van de toren opgegraven

Direct onder het maaiveld werden de funderingen van negentiende-eeuwse gebouwen aangetroffen. Bovendien bevonden zich hier de bouwresten van enkele oudere huizen die waren gebouwd op de gronden die uitgegeven waren na de sloop van de stadsmuur in de zestiende eeuw. Het geheel is in de jaren vijftig van de twintigste eeuw gesloopt.

De oostelijke helft van de werkput bleek hier sporen te bevatten van een middeleeuws akkerpakket, van veertiende-eeuwse ophogingslagen en van de restanten van de stadsmuur en de Gevangentoren. De volle omvang van het Gevangentorencomplex is op grond van het archeologisch onderzoek niet vastgesteld. De noordelijke helft is niet onderzocht en bevindt zich nog onder het plaveisel. Het opgegraven muurwerk biedt daarom mogelijkheden voor verder, doelgericht onderzoek.

Pispotten

Het archeologisch onderzoek heeft betrekkelijk weinig vondstmateriaal opgeleverd. Voor het merendeel was dit afkomstig uit de constructievullingen van de in de jaren vijftig gesloopte bebouwing. Het betrof materiaal uit de vijftiende tot en met de twintigste eeuw. Uit de ophogingslagen en aangetroffen akkerlagen zijn enkele andere vondsten geborgen, maar de hoeveelheid is te klein voor een verregaande analyse.

Opmerkelijk was wel de vondst van drie vijftiende-eeuwse pispotten. Zij behoorden vermoedelijk toe aan de afbraakresten van een bij het complex behorende kelder. Vondsten uit de IJzertijd, zoals op grond van het onderzoek in de nabije omgeving verwacht kon worden, ontbraken.

Het onderzoek naar de Gevangentoren maakt duidelijk dat onze kennis over de stadsmuur van Breda nog verre van volledig is. Meer onderzoek zal in de toekomst noodzakelijk zijn om zo'n belangrijk en beeldbepalend element van onze stad beter te kunnen begrijpen.

Bron

R.M. Jayasena, *Sporen van een 14e-eeuwse stadverdedigingswerk te Breda, Molenstraat / Oude Vest*. (Den Bosch 2003). [BAAC-rapport 03.076]

De Oude Hof van Ulvenhout

Ria Berkvens In het inrichtingsplan Bieberg, waarbij zo'n 40 hectare natuur in het Markdal werd ontwikkeld, zou de Oude Hof van Ulvenhout weer zichtbaar gemaakt worden door het uitgraven van grachten en het ophogen van twee eilanden. Teneinde inzicht te verkrijgen in de morfologie van dit verdwenen Oude Hof werd in het voorjaar van 2003 door de afdeling Archeologie van de gemeente Breda, in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied Noord-Brabant, een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek toonde aan dat het reconstrueren van de eilanden de goed geconserveerde grachten zou verstoren. Door het gedeeltelijk uitgraven van de oorspronkelijke grachten tot maximaal 0.35 meter en de twee aangetroffen eilanden op te hogen tot maximaal 1 meter zijn de aanwezige archeologische waarden in de bodem niet aangetast. Door het hoogteverschil en het verschil in vegetatie is de Oude Hof nu weer goed herkenbaar in het landschap.

De kaart van het Mastbos en omgeving door J. Lips uit 1621, gekopieerd door J. Dou in 1625. Het zuiden is boven. Collectie Nationaal Archief, Den Haag

In 2003 werden door de afdeling Archeologie negen proefsleuven van gemiddeld drie meter breed gegraven om de verdwenen grachten van 'De Oude Hof' op te sporen. Uit het onderzoek werd duidelijk dat bij de kanalisatie van de Mark in de jaren zeventig van de twintigste eeuw het terrein gemiddeld een meter diep was verstoord. Daardoor zijn tijdens

het onderzoek geen resten van middeleeuwse gebouwen meer aangetroffen. De twintig meter brede grachten daarentegen waren nog uitzonderlijk goed geconserveerd. In totaal omsloten de grachten een gebied van 200 x 100 meter. Bovendien bleek dat de beide eilanden slechts weinig waren opgehoogd. Een versterking op een kunstmatig opgeworpen hoge

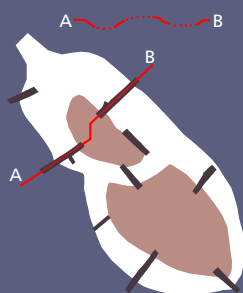
heuvel, een zogenaamde motte, zal hier niet gestaan hebben.

Zestiende-eeuwse boomkwekerij

Het archeologische vondstmateriaal is niet ouder dan de dertiende / veertiende eeuw. Tot de bijzondere vondsten behoort een hoogversierde aardewerken kan uit die tijd. Deze is vermoedelijk van Noord- >>>

links **Reconstructietekening van het Oudhof. De twee eilanden zijn omgeven door een gracht. Aan de hand van de gegevens gevonden in de werkputten is een doorsnede van het oorspronkelijk profiel geconstrueerd.** rechts **Het informatiebord van Staatsbosbeheer met de geschiedenis van de Oude Hof bij het bruggetje bij de Reeptiend.**

- eilanden
- gracht
- werkputten
- oorspronkelijk profiel

>>>

Europese makelij en werd bij toeval ontdekt door amateur-archeologen tijdens de graafwerkzaamheden in het beekdal in het kader van de landinrichting.

Op verschillende plaatsen in de grachten van de Oude Hof werden resten van houten beschoeiingen aangetroffen en palen van een voormalige houten brug tussen de twee eilanden. Eén van de palen is op basis van een ¹⁴C-ouderdomsbepaling gedateerd op 1550 ± 35 jaar. Deze datering lijkt dus niet samen te hangen met de bewoningsfase van De Oude Hof, maar met de aanleg van een boomkwekerij in de zestiende eeuw. Bekend is dat er in 1516 wilgenpoten werden gezet en dat in 1521 9.000 berken vanaf de Oude Hof werden overgebracht naar het in aanleg zijnde Mastbos.

Archeologisch monument

Het 8-vormige hoevecomplex de Oude Hof ligt binnen het archeologische monument 'Boven Mark' en staat als zodanig aangegeven op de Archeologische Monumentenkaart en de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant. Al in 2001 werd ter plaatse door archeologisch adviesbureau RAAP een archeologisch vooronderzoek en een geofysisch onderzoek uitgevoerd in het Markdal. Daaruit bleek onder andere dat de goed geconserveerde sporen van het terrein op een kleine zandopduiking lagen met grachten eromheen. De grachtvulling werd

gekenmerkt door een grijs tot donkergrijs zandig pakket van circa een meter dik met daaronder een veenpakket. Het archeologische onderzoek van de gemeente Breda is gebaseerd op de resultaten van dit onderzoek.

De Oude Hof van Ulvenhout

De naam 'hof' wordt vanouds gebruikt voor het aangeven van een omheinde ruimte. In de agrarische maatschappij van rond het jaar 1000, was een hof een exploitatiecentrum van een uitgebreid grondbezit, dat we ook kennen onder de naam domein. Bijna in alle oude dorpen in de omgeving van Breda zijn zulke domeinen terug te vinden, zoals in Alphen, Gilze en Baarle. In tegenstelling tot deze domeinen ontbrak in Ulvenhout echter de nederzetting binnen of bij het domein.

De hof van Ulvenhout kan beter vergeleken worden met de Hoeve in het Hout, of Prinsenhoeve te Princenhage. Ook daar treft men nu, net als in Ulvenhout, een grote domeinhoeve aan, met grond gelegen in het dal van de Aa of Weerij. Deze moet, net als de Oude Hof van Ulvenhout, ontstaan zijn uit een tweedelige hof met wallen en grachten, die op korte afstand van de huidige hoeve aan het riviertje de Aa of Weerij zal hebben gelegen.

Vroege sporen van bewoning

De Oude Hof is gelegen in het

Markdal ten noordoosten van Ulvenhout aan de rand van oude akkercomplexen op hogere dekzandruggen. De Mark stroomt al sinds de vroege prehistorie door dit landschap. Steeds opnieuw hebben mensen gejaagd, gewoond en gewerkt aan de boorden van de rivier. De oudste bewijzen voor menselijke aanwezigheid in dit gebied zijn ongeveer 10.000 jaar oud. Het gaat om vuursteenafslagen die aantonen dat hier door jagers en verzamelaars op wild werd gejaagd in het Mesolithicum (8.000–5.000 voor Christus). Uit vondsten van aardewerk uit de IJzertijd (800–50 voor Christus) en Romeinse tijd (50 voor Christus–450 na Christus) blijkt dat deze streek zelfs vrij intensief bewoond was. Na de Romeinse tijd woonden kleine groepjes boeren aan de randen van de rivier. Zij probeerden de arme zandgronden om te vormen tot aantrekkelijke akkers. De verschillende concentraties van vondsten in het Markdal die dateren uit de Merovingische en de Karolingische tijd en later (450–1200 na Christus) bewijzen dat dit inderdaad ook gelukt moet zijn.

Van Thorn naar Breda

Omstreeks het jaar 1000 kwam dit gebied in handen van de abdij van Thorn (in de huidige provincie Limburg). Dit vrouwenklooster was in 992 gesticht en kreeg van grootgrondbezitters allerlei te exploiteren terreinen om zo in hun levens-

links Een proefsleuf door het noordelijke eiland om te bezien of er nog archeologische sporen aanwezig zijn. rechts De door amateurs gevonden hoogversierde aardewerk kan uit de late dertiende of vroege veertiende eeuw.

Foto's: Alex Schut

onderhoud te kunnen voorzien. Zo zullen ook de gronden aan de Mark aan Thorn zijn gekomen. De Oude Hof van Ulvenhout was in de Middeleeuwen vermoedelijk het beheerscentrum van de abdij in deze regio van waaruit deze instelling haar goederen exploiteerde. De hoeve was waarschijnlijk dan ook het belangrijkste bezit van de abdij in dit gebied. Wellicht dat de hof toen ook is uitgebouwd tot een beheerscentrum en daarbij ook de vorm heeft gekregen van twee omgrachte eilanden. Verder noordwaarts aan de Mark ontstond in de loop van de twaalfde

eeuw Breda. De heer van Breda wist zich in de dertiende eeuw op te werpen tot beschermheer van de Thornse goederen. In 1277 lukte het hem zelfs de eigendom van de pachthoeve en de landen eromheen aan zich te trekken. De hof van Ulvenhout was vanaf dat moment niet meer dan een omheinde pachthoeve van de heren van Breda. Omstreeks 1400 liet deze een nieuwe boerderij bouwen, mogelijk ter plaatse van de nog steeds bestaande Prinsenhoeve van Ulvenhout. De Oude Hof raakte in verval en diende in de zestiende eeuw als boomkwekerij van de

heer van Breda. Bij de Prinsenhoeve ontstond het gehucht Ulvenhout dat lange tijd uit slechts acht boerderijen bestond en pas vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw uitgroeide tot een echt dorp.

Bronnen

P.A.M.M. van Kempen en S.P. Polman, *De Oude Hof van Ulvenhout. Gemeente Breda. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1) en een geofysisch onderzoek* (Amsterdam 2002). [RAAP-rapport 757] A. Jansen, 'De Oude Hof te Ulvenhout', in *Brieven van Paulus* 114 (1997), 157, 182-202.

Bureau Cultureel Erfgoed, een kennismaking

Johan Hendriks Bij de gemeente houden acht personen zich bezig met het cultureel erfgoed. Het Bureau Cultureel Erfgoed (BCE) is, tezamen met het Bureau Cultuur, ondergebracht bij de Vakdirectie Cultuur van de OntwikkelingsDienst Breda. BCE heeft tot taak beleid te ontwikkelen voor een adequaat beheer van de cultuurhistorische kwaliteit in de gemeente en deze kwaliteit door te vertalen naar de toekomst. Cultuurhistorie wordt een belangrijk en inspirerend onderdeel van het integrale ruimtelijke beleid van Breda. Binnen het Bureau Cultureel Erfgoed zijn vier beleidsvelden ondergebracht: archeologie, architectuur, culturele planologie en monumentenzorg. >>>

Archeologie

Reeds vanaf 1981 beschikt de Breda over een eigen gemeentelijke archeoloog die reeds vele onderzoeken heeft uitgevoerd. Het meest in het oog springende project van de afgelopen jaren was dat in Breda-West, met name op Moskes, Huifakker en Steenakker. Het archeologische beleid van de komende jaren zal zich vooral richten op het leren kennen van het bodemarchief, opdat waardevolle archeologische relicten goed bewaard in de grond aanwezig kunnen blijven. Daarnaast is er meer aandacht voor het publiek. Verder richten we ons op nog niet uitgewerkte opgravingen en het opbouwen van een lokale/regionale onderzoeksagenda. Uiteraard staat de uitwerking van de nieuwe wet op de archeologische monumentenzorg, voorzien voor medio 2005, voorop.

Architectuur

Breda is met geen enkele andere stad te vergelijken. Dat komt door haar historische ontwikkeling. De gebouwen die hier in het verleden zijn neergezet waren in hun tijd modern en eigentijds, maar pasten soms goed, soms minder goed, in het stadsbeeld. Nu zijn ze onderdeel van de Bredase identiteit. Ook de nieuwe architectuur draagt bij aan het uitdragen van de identiteit van Breda. Het architectuurbeleid

is erop gericht om de relatie tussen individuele nieuwbouw en de stad te verstevigen, opdat Breda ook in de toekomst over een eigen identiteit kan blijven beschikken.

Culturele planologie

De historische ruimtelijk-fysieke ontwikkelingen in de gemeente hebben het stads- en straatbeeld gevormd, maar de bewoners en hun handelingen hebben de ziel aan dat straatbeeld gegeven. De opdracht van culturele planologie is nu om beide aspecten, van traditie en vernieuwing, door te vertalen naar nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in de monumentenzorg en in de stedenbouw. Daarbij streven we niet altijd naar het behoud van het oude, maar wel naar het behoud van het karakteristieke, eigene van Breda en, waar dat mogelijk is, wenden we het verleden als inspiratiebron aan voor nieuwe ontwikkelingen.

Monumentenzorg

Het monumentenzorgbeleid is gericht op de bescherming van panden en structuren die wij als gemeenschap belangrijk of het behouden waard vinden. In de toekomst zal steeds meer aandacht gevraagd worden voor de relatie met de directe omgeving van monumenten. Dat betekent dat de status van beschermde dorps- en stadsgezichten ook in belang zal

toenemen. De contextuele benadering van de monumentenzorg leidt op den duur tot een nog steviger gefundeerde identiteit van Breda.

Kortom

Breda werkt interdisciplinair aan haar identiteit en het Bureau Cultureel Erfgoed is daarin een belangrijke speler. Ria Berkvens is de archeologe die zich sterk maakt voor het archeologische beleid en zorg draagt voor de adequate uitvoering van archeologische projecten. Marc Berends trekt het onderdeel culturele planologie, maar probeert daarin ook de daaraan gelieerde aspecten van monumentenzorg en architectuur te verknopen. Hans de Kievith is verantwoordelijk voor het op een juiste wijze opslaan van alle gegevens in datasets en op kaartmateriaal. Gerard Otten is de onmisbare kenner van de Bredase historie. Annie Peemen, John Harmanus en Alex Schut zijn verantwoordelijk voor de archeologische collectie en voor het archeologische teken- en fotowerk. Johan Hendriks tenslotte leidt dit team en draagt zorg voor de inbreng van het Bureau Cultureel Erfgoed in alle gemeentelijke vraagstukken. Daarnaast vormt het creëren van een draagvlak voor cultuurhistorie binnen de gemeente Breda een hoefditem.

Deze ErfgoedBrief Breda is daar een uitdrukking van.

Colofon

De **ErfgoedBrief** Breda is een uitgave van de OntwikkelingsDienst Breda, Vakdirectie Cultuur, Bureau Cultureel Erfgoed.

De **ErfgoedBrief** Breda wordt toegezonden aan bewoners van monumenten in Breda en andere belangstellenden. Wilt u dit blad ook ontvangen of een gratis abonnement nemen, bel of mail dan met de heer

G. Otten, (076) 529 9339, g.otten@breda.nl of schrijf naar G. Otten, Bureau Cultureel Erfgoed, Postbus 3920, 4800 DX Breda. Losse exemplaren zijn verkrijgbaar bij de Balie Voorlichting in de hal van het Stadskantoor (Claudius Prinsenlaan 10), bij het Cultuurpunt Breda in de Bibliotheek (Molenstraat 6) en bij het Stadsarchief (Parade 10).

Redactie: Johan Hendriks en Gerard Otten

Beeldredactie: Marc Berends

Vormgeving: x-hoogte

Druk: Groels

Oplage: 1500 exemplaren